

## Snublesteinen på Skarnes til minne om jøden Herman Isak Landau

*Skrevet av Reidun S. Opsahl*

Herman Isak Landau (20.10.1878–1.12.1942) og hans helbror Leiser (20.8.1887–2.2.1928) kom til Norge fra Polen i 1901. Deres to helsøsken Sara og Sisilie kom ikke til Norge. Moren Ida ble enke i 1888. Hun giftet seg 2. gang med Heinrich Dsenselsky. Ekteparet og fem halvsøsken av Herman Isak og Leiser kom til Norge i 1897.

Jeg skrev om Herman Isaks skjebne i medlemsbladet i 2010 og ble invitert av ordfører Knut Hvithammer til rådhuset på Skarnes torsdag 13.10. i år. Etterkommere av Leiser Landau med familie ønsket å se snublesteinen ved rådhuset. Dagen før hadde de vært ved Jødisk museum i Oslo og besøkt gravstedet til deres oldemor Ida.

Dag Koppervik ved Jødisk museum sørget for at det ble lagt ned en snublestein til minne om Herman Isak Landau ved inngangen til rådhuset på Skarnes den 30.8.i år. Da var historiker Birgit H. Rimstad og Ellen Dworsky til stede. Sistnevnte er etterkommer av en av Landau-brødrenes fem halv søsken.



Snublesteinen er 10x10 cm stor og belagt med messing. Ved arrestasjonen bodde Herman Isak Landau på eiendommen Sjønnerud 81/4 i Spiksetgrenda. Se s.296 S-O b. VII. Etter jordskifte ble alle husa der fjernet. Vegen dit og tunet er pløyd opp og nå åkerland innlemmet i Bakken 81/16. Bua fra Sjønnerud er øverste bua i Bakken.

757 snublesteiner er lagt ned over hele landet til minne om jødene som nazistene drepte under annen verdenskrig. Se: <https://www.snublestein.no/>

Ordføreren bød på kaffe og kake. Han fortalte at skoleklasser skal samles ved snublesteinen og lære om nazitida. Derfor ble den plassert ved inngangen fra parkerings-plassen, best mulig skjermet for trafikkstøy.

Georg Leiser Landau jr. viste oss en sølvring med initialene til Herman Isak. Den ga han til sin gode venn slakter og pølsemaker, Oscar Ausen på Skarnes med ordene: «I tilfelle det skjer meg noe, vil jeg at du skal ha ringen til minne om meg.» Oscar Ausen var barnløs, og hans nevø Aage Ausen arvet ringen. Aages datter Karin Ausen Knudsen bor i Hurdal. Jeg oppfattet det slik at hun arbeidet ved Haraldvangen leirskole der Georg Landau jr. var daglig leder i mange år. Hun formidlet historia og sørget for at ringen kom tilbake til familien. Georg L. har sendt meg bilder av ringen og et frakkemerke som bestefarens bror hadde.



Ringen som Oscar Ausen fikk.  
Karin Ausen Knudsen ga den tilbake til  
familien v/Georg Leiser Landau jr.



Frakkemerket i sølv sitter i frakken etter  
Hermann I. Landau. Nevøen Georg Landau  
arvet den. Hans sønn Georg Leiser Landau  
overtok frakken etter sin far Georg Landau.

Leiser Landaus barnebarn: Gunnar L. bor i Lørenskog, Borghild L. Midtbø bor i Os v.  
Bergen, Kari L. bor i Glomfjord og Georg L. jr. bor i Nittedal. Det var et både hyggelig og  
gripende møte med en overraskelse. De er halvt odølinger!



*Rundt bordet fra tom stol: Ina Landau Aase, Turid Landau, Gjermund Neskvern, Reidun S. Opsahl,  
Georg Leiser Landau, Knut Hvithammer, Thomas Landau, Ann-Kristin Paulsen, Kari Pauline Landau,  
Gunnar Leiser Landau, Borghild Landau Midtbø, Vera Gylstrøm.*

Vidar Holstad i Skarnes grendeutvalg hadde med et blått skilt som ble festet til veggen ved  
siden av snublesteinen. Skiltet har faktaopplysninger med bilde av Herman Isak Landau.

Etter en tur til Spiksetgrenda, der de fikk se hvor Sjønerud lå, reiste familien videre til kirke-  
gården i Mo. Dagen ble avsluttet med besøk på Sønsterud i Austvatn, barndomshjemmet til  
søstrene Klara g. Landau, Gudrun g. Neskvern og Anne g. Gylstrøm. Deres foreldre var Kari

og Gunder Bergsvangen. Ny eier av Sønsterud tok i mot dem. Det ble utvekslet mange historier om livet på Sønsterud tidligere.



*De tre fra v. foran: Borghild Landau Midtbø, Kari Pauline Landau, Gjermund Neskevren. fra v. bak: Ann-Kristin Paulsen, Thomas Landau, Ina Landau Aasen (skjult), Turid Landau, Gunnar Leiser Landau, Vera Gylstrøm, Georg Leiser Landau, Knut Hvithammer og Reidun S. Opsahl. Vidar Holstad har tatt begge bildene fra rådhuset..*

## **Leiser Landaus etterkommere**

Leiser hadde ei tid manufakturforretning på Grünerløkka i Oslo. Han reiste nordover. I folketellinga 1920 var han eier av en herreekviperings-forretning i Harstad. Han giftet seg med stenograf og maskin skriverske Pauline (Paula) Paulsen fra Bodø (15.8.1896–7.7.1929). De fikk sønnene Georg (8.11.1922–25.2.1995) og Rudolf Leiser (19.6.1928–18.8.1997). Faren Leiser døde bare 40 år gammel, fire måneder før Rudolf Leiser ble født. Faren hadde sørget for at sønnen Georg ble omskåret etter jødisk skikk. Leiser tilhørte det Mosaiske trossamfunn i Trondheim og ble derfor gravlagt der.

Etter Leisers død flyttet Pauline/Paula til barndomshjemmet Sjøgata 8 i Bodø. Den 30.6. 1929 ble begge guttene kristnet ved dåp i Bodø. Bare ei uke senere, døde Pauline av tuberkulose. Takket være dåpen ble ikke guttene registrert som jøder. Det var til hjelp da nazistenes satte i gang med registrering av jøder og arrestasjoner av dem. Men etternavnet var et problem.

Rudolf Leiser vokste opp hos sin mormor Berthe Paulsen i Bodø. Hun tok seg også av hans kusine Laura Asklund (gift Grønvoll). Georg vokste opp hos pleiemor Petra Hansine Hartviksen som bodde sør for Bodø ved Spildra, Glømfjord.

De tre første krigsåra bodde Berthe Paulsen med barnebarna Laura og Rudolf Leiser hos slektninger på øya Bolga. Der var det sjelden tyskere. Georg bodde i Spildra. Familien engstet seg for at guttene skulle bli arresterte og forenklet etternavnet til Lande. Deres onkel Herman Isak Landau i Sør-Odal ble arrestert og sluppet ut i 1941, arrestert på nytt og deponert i 1942.

Da Rudolf skulle konfirmeres flyttet Berthe Paulsen og barnebarna tilbake til Bodø. Hun ba prost Georg Bruun om hjelp med å endre guttenes etternavn formelt. Normal tjenestevei med søknad gjennom fylkesmannen kunne ikke benyttes. Noen i Bodø bevitnet at Lande var deres rette navn og begges etternavn ble trolig endret i folkeregisteret. Jeg fant Rudolf Lande på ei liste blant 64 konfirmanter i Bodø søndag den 9.5.1943. Lista sto i Nordlandsposten tre dager før. Det gikk bra, ingen avslørte dem og ingen jøder ble arrestert i Bodø.

Georg ble innkalt til tysk AT tjenesten og deltok i vegbygging over Saltfjellet. En lørdags kveld ble han innstendig rådet av venner om å komme seg over til Sverige. Først måtte han til Bodø for å få tak i utstyr. Sammen med kameratene Ryeng og Lysgård fra Målselv dro han mot grensen i hvite kamuflasjedrakter. Georg var uheldig og gikk igjennom isen. Heldigvis fikk han hjelp og kom seg videre. I Sverige tok han først inn hos kusine Lauras svenske familie. Senere kom han med i den norske politistyrken. Der tjenestegjorde han i 1944–1945.

Georg Lande/Landau mottok diplom for å ha tjenestegjort i Rikets Krigsmakt utenfor Norge i Polititroppene i Sverige. Diplomet er undertegnet av Norges forsvarsjef, daværende kronprins Olav. I diplommet er etternavnet hans endret fra Lande til Landau. Georg kom til Oslo rett etter frigjøringa 8. mai 1945. Under den store folkefesten der ble han kjent med Klara Bergsvangen fra Austvatn i Nord-Odal (8.11.1922–19.10.2004). Klara flyttet til Bodø der hun fikk en kontorstilling. Georg arbeidet som elektriker. Den 13.4.1946 giftet Klara og Georg seg i flg. annonsen i avisa Glåmdalen den 9.4. De fikk fire barn.

Etter krigen var det vanlig at mødrene var hjemme og tok seg av barn og husholdning. I 1950 flyttet familien til Glomfjord. Der arbeidet Georg ved Norsk Hydros elektriske avd. Etter noen år kjøpte han tomt og bygde hus. Søk i digitale aviser nordpå viser at Georg hadde mange interesser. Han spilte baryton både i Bodø og Glomfjord hornmusikkforening og fikk rosende omtale som solist. Han var medlem av Odd Fellow Logen og i Polititroppens veteranforening. Minneord om ham i avisa Nordlandsposten vitner om stort samfunnsengasjement.

Broren Rudolf Leiser f. 19.6.1928 var 17 år da krigen var over. Han var også elektriker, i mange år om bord på norske båter i utenriksfart i flg. mønstingskontoret i Bodø. Han var gift en periode, men hadde ingen barn. De siste leveår bodde han i Spania. I flg. nevøen Georg L.

I avisa Glåmdalen den 29.11.1947 står Rudolf oppført som saksøker nr. 1 blant tre andre slektninger. Vinger og Odal herredsrett berammet en dødsformodningssak for Herman Isak Landau. Hovedforhandling var den 9. 3. 1948 kl. 10. Dødsformodningssaken var nok en formell handling før et skifteoppgjør etter Herman Isak Landau kunne gjennomføres. Dødsboauksjon over alt løsøre etter Herman Isak Landau ble holdt på Sjønnerud 19.6.1946.

Kilder: Georg L. Landau, boka «hverdag i ruinene, Bodø 1940-1945», skrevet av Linda Haukland. Folketellinger 1900, 1910 og 1920. Jødisk museum: <https://www.snublestein.no/>, avisene Nordlandsposten og Glåmdalen.